

МІНСЬКІ ДОМОВЛЕНОСТІ ЯК ВИМУШЕНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ КОМПРОМІС

Розглядається поняття «політичний компроміс». Аналізуються умови його досягнення в адекватній формі. Виокремлюються проблеми мирного врегулювання на Донбасі на прикладі конкретних положень Мінських домовленостей та Комплексу заходів з їх виконання. Обґрунтовується вимушений характер укладених угод шляхом встановлення кореляції між їхніми положеннями та умовами досягнення політичного компромісу.

Ключові слова: конфлікт на сході України, переговори, політичний конфлікт, політичний компроміс, Мінські домовленості.

Укладення Мінських домовленостей, а потім і Комплексу заходів з їх виконання стали вимушеним політичним компромісом, але водночас логічним наслідком існуючого паритету сил у конфлікті на сході України, що триває з квітня 2014 року. Відповідно метою даного дослідження є обґрунтування вище зазначеного твердження шляхом аналізу конкретних положень раніше згаданих документів.

Перш за все, варто почати з поняття «політичний компроміс». Щодо його визначення існує декілька підходів. А. Дмитрієв зазначає, що компроміс орієнтується на вирішення спірної проблеми спільними зусиллями сторін і, в основному, складається із взаємних поступок [1, с. 253]. Такої думки притримуються А. Анцупов та А. Шипілов. Вчені наголошують на тому, що компроміс є стратегією виходу з конфлікту. Але його слід розрізняти в контексті вирішення та врегулювання конфлікту. Перше передбачає самостійні дії суб'єктів, а другий – залучення третьої сторони [2, с. 469]. А. Кармін навпаки вважає, що компроміс є стратегією поведінки в самому конфлікті [3, с. 66]. Спільним у цих думках є те, що компроміс, як один із способів «зняття» конфлікту, лежить у ньому самому. Варто зазначити, що він застосовується лише за умов очевидності проблеми, обмеженості ресурсів для подальшого продовження боротьби [1, с. 254], чіткого позиціонування суб'єктів [4, с. 20], однакового бачення проблеми [4, с. 21] та зіткнення інтересів різного порядку [4, с. 34].

Таким чином, можна зробити висновок, що політичний компроміс – це один із способів урегулювання політичного конфлікту, який полягає у «знятті» предмету суперечки на невизначений час шляхом або відходу сторонами від своїх початкових позицій через низку взаємних поступок, або часткового задоволення їх інтересів.

Зрозуміло, що дане визначення позначає ідеальний спосіб врегулювання політичного конфлікту. Щодо ситуації на сході України існує низка умов, які унеможливають застосування політичного компромісу. Або, коректніше сказати, забезпечення ефективності його виконання. Варто детально зупинитися на умовах, які вказують на можливість застосування політичного компромісу, а також їхній наявності/відсутності в конфлікті на сході України.

Перш за все слід визначити тип політичного конфлікту, оскільки саме від цього залежатиме подальший аналіз умов і можливостей застосування політичного компромісу. Зрозуміло, що, з огляду на характер врегулювання, конфлікт має міжнародний характер. Міждержавні політичні конфлікти – протиріччя, де суб'єктами виступають держави (або коаліції держав). Відносини між ними є конкурентними і навіть можуть набувати найгостріших форм (військових) [5, с. 214]. Дане визначення найбільш повно підпадає під опис теперішньої ситуації на Донбасі. Його автори також здійснили типологію міждержавних політичних конфліктів: конфлікт ідеологій; конфлікт політичного панування; територіальний конфлікт; релігійний конфлікт [5, с. 214 – 215].

Зрозуміло, що, використовуючи метод відбору, можна визначити, що конфлікт на сході України є конфліктом політичного панування, оскільки йдеться мова про спроби Російської

Федерації відновити свій вплив на українські владні кола. Власне на даному етапі й виникає перша проблема. Російська сторона вважає ситуацію на Донбасі внутрідержавним конфліктом ідентичності. На думку дослідниці М. Лебедевої: «...технологія врегулювання конфлікту мало залежить від предмету, що лежить в його основі... але проблема виникає тоді, коли сторони неоднаково вбачають сутність протиріч, а значить, по-різному підходять до питання щодо того, з приводу чого мають вестися переговори» [4, с. 21]. Відповідно, можна сказати, що врегулювання політичного конфлікту взагалі не залежить від предмету. Інша справа – бачення проблеми сторонами конфлікту. Фактично різниця в поглядах ускладнює досягнення політичного компромісу, оскільки сторони не можуть виробити адекватних умов та вимог.

Наступною проблемою є позиціонування сторін конфлікту. Російська дослідниця М. Лебедева зазначає, що не завжди всі учасники конфлікту є очевидними. Відповідно, виникає проблема вибору сторони з якою слід почати процес врегулювання. Більше того, вчена наголошує на тому, що виявлення всіх учасників конфлікту є важливим з огляду на те, чий інтереси та потреби слід враховувати під час переговорного процесу [4, с. 20]. Якщо говорити про ситуацію на сході України, то Російська Федерація не визнає себе учасником конфлікту, оскільки вона апелює до його внутрідержавного характеру [6]. Відповідно, на думку її урядових кіл, сторонами в даному протистоянні є уряд України та так звані Донецька та Луганська народні республіки. Але виникає питання щодо суверенності даних «державних утворень» в межах існуючого конфлікту. Фактично, присутність Російської Федерації у процесі врегулювання, а також її постійна риторика щодо внутрідержавного характеру конфлікту на сході України (й відповідно заперечення своєї суб'єктності) чітко вказують на те, що ДНР та ЛНР є квазісуб'єктами. Особливо це підкреслюється характером переговорного процесу в Мінську, оскільки конкретні вимоги та претензії висувуються з боку РФ.

Таким чином, виникає інша проблема – сприйняття інтересів, що існують у межах конфлікту, всіма його суб'єктами. Російська дослідниця М. Лебедева, посилаючись на американських авторів, зазначає, що конфлікт – це зіткнення усвідомлених інтересів. Тобто мається на увазі те, що сторони вбачають власні інтереси як такі, що вступають між собою у протиріччя [4, с. 47]. Більше того, суб'єкти можуть не мати суперечностей, але вважатимуть себе у стані конфлікту. І навпаки, за умов наявності протиріч, сторони можуть не сприймати їх. Таке явище отримало назву «політичний аутизм». Його сутність полягає в тому, що логіка такого сприйняття спрямована на досягнення «бажаного» [4, с. 48]. За такої ситуації одна сторона конфлікту бачить іншу як ворожу або дружню виключно на суб'єктивній основі, відхиляючи будь-які раціональні аргументи. Власне це має місце в досліджуваному випадку. Російська Федерація, навіть за умов свого позиціонування ситуації на сході України як внутрідержавного конфлікту, вочевидь, має в ньому власні інтереси. Більше того, на основі цього й відбувається суб'єктивне сприйняття України як ворога, оскільки, воно базується на вище зазначеній тезі. Зрозуміло, що за такої умови досягнення повноцінного політичного компромісу також є ускладненим.

Останньою проблемою є співмірність вимог, що висувуються суб'єктами конфлікту один до одного. Розрізняють три типи інтересів: головний; основний; другорядний [4, с. 34].

За ситуації, коли одне питання для однієї сторони є головним, а для іншої – другорядним, врегулювання шляхом адекватного політичного компромісу цілком можливе, оскільки друга сторона поступиться своїм інтересом з огляду на майбутні гарантії першої стосовно іншої вимоги і т.д. Якщо говорити про конфлікт на сході України, то варто зазначити, що стосовно даної умови врегулювання виникає проблема, яка фактично зумовлена вище описаними. З огляду на невизнання Російською Федерацією себе стороною конфлікту (і його міждержавного характеру) та на суб'єктивне ставлення до України в межах даної ситуації, можна сказати, що вона абсолютизує свої інтереси (видаючи їх за інтереси ДНР та ЛНР). Відповідно під час процесу врегулювання перша не рахується з інтересами другої. Такий стан зумовлює стереотипізацію сприйняття, яка спричиняє звуження спектру

джерел інформації, та підриває довіру між суб'єктами й змушує застосовувати їх неконвенційні методи ведення боротьби [4, с. 50].

За наявності всіх вище описаних проблем виникає питання щодо можливості досягнення сторонами адекватного та повноцінного політичного компромісу. Більше того, без ліквідації чи зняття кожної з них, можна говорити лише про вимушений характер врегулювання, яке зумовлюється різними причинами, наприклад, слабкістю та виснаженням однієї зі сторін, перегрупуванням сил і т.д.

Тепер варто перейти до розгляду конкретних положень Мінських домовленостей та Комплексу заходів з їх виконання на предмет їх відповідності адекватному політичному компромісу.

Слід зазначити, що, відповідно до текстів ухвалених документів, Російська Федерація дійсно позиціонує конфлікт на Донбасі як внутрідержавний. На це вказує п. 7 Мінських домовленостей, а саме: «Продовжити інклюзивний загальнонаціональний діалог» [7]. Таким чином, Росія чітко окреслює поле конфлікту виключно межами України, причому надаючи йому загальний, а не регіональний характер. Також слід звернути увагу на п. 11 Комплексу заходів з виконання Мінських домовленостей, а саме на низку його уточнень. Наприклад, надання права на мовну самовизначеність у межах масштабної конституційної реформи [8]. Можна зробити висновок, що даний документ фактично розглядається виключно в межах внутрідержавного політичного конфлікту ідентичності. Хоча, як уже зазначалося, він має міжнародний характер.

На основі цього також підтверджується вище зазначена теза про те, що Росія не визнає себе стороною конфлікту. Окрім раніше згаданих пунктів домовленостей, слід навести п. 1, 8 та 11 першого документу та п. 2, 7, 8 другого. Відповідно до них сторонами конфлікту позиціонуються Україна та ДНР і ЛНР. Ліквідація наслідків ведення бойових дій покладається виключно на першу, тобто як на головного винуватця збройного протистояння [7].

Таким чином, знову підкреслюється внутрішній характер даного конфлікту, а також закріплюється роль Росії як арбітра, а не як зацікавленої сторони в його межах. Відповідно відсутність чіткого позиціонування всіх суб'єктів конфлікту створює перепони на шляху досягнення повноцінного компромісу.

Далі слід розглянути проблему адекватного сприйняття інтересів одне одного всіма суб'єктами конфлікту. Головна перепона вже вище окреслювалася, оскільки Російська Федерація, фактично будучи стороною конфлікту, не визнає себе такою. Але, не дивлячись на це, викладення її інтересів чітко вбачається в Мінських домовленостях та Комплексі заходів з їх виконання. У першому документі вони закріплюються на рівні п. 3 та 9, а у другому – в межах п. 4, 11 та 12. У них викладені вимоги щодо проведення виборів на території ДНР та ЛНР, а також конституційної реформи на користь даних утворень [7]. Відповідно йде мова про здійснення інкорпорації представників вище зазначених квазісуб'єктів у систему влади в Україні. Це надасть Російській Федерації важелі впливу на неї. Якщо інтерес останньої, хоч і в опосередкованій формі, але чітко вказаний на рівні конкретних пунктів вище зазначених документів, то врахування вимог України відбувається на незадовільному рівні. Воно стосується виключно виведення «незаконних збройних формувань, військової техніки, бойовиків та найманців» [7] з території України й закріплене в п. 10 Мінських домовленостей та п. 9 і 10 Комплексу заходів з виконання Мінських домовленостей. Можна зробити висновок про те, що Російська Федерація, як одна зі сторін конфлікту на Донбасі, фактично диктує суто суб'єктивні умови без урахування вимог України. Як уже зазначалося, окремі пункти документів опосередковано вказують на провину останньої в розв'язанні збройного протистояння.

На основі цього виникає інша проблема, яка стосується співмірності вимог. Мається на увазі те, що Російська Федерація фактично у вище зазначені пункти, які стосуються виборів та конституційної реформи, вкладає свій головний інтерес – встановлення політичного впливу на уряд України. У свою чергу остання «репрезентується» не головним, а основним

інтересом, який, до того ж, має неточне формулювання. Наприклад, поняття «незаконні збройні формування» стосується як підрозділів ДНР і ЛНР, так і українських добровольчих батальйонів. Інша категорія «іноземні військові формування» теж має неконкретний характер, оскільки відсутнє посилання на джерело їхнього походження. Тобто, навіть в межах обговорення основного інтересу України, Росія керується виключно власними суб'єктивними баченнями. Але, з огляду на вище окреслену думку стосовно проблеми співмірності, досягнення політичного компромісу є можливим, оскільки в межах документів фіксується співставлення інтересів різного порядку.

Враховуючи характер трактування основної вимоги України та наявність вище зазначених перепон, можна зробити висновок, що Мінські домовленості та Комплекс заходів з їх виконання не є прикладом адекватного та об'єктивного політичного компромісу. Фактично в межах даної ситуації слід говорити про асиметричність, яка засвідчує вимушений характер його укладання.

Російська дослідниця М. Лебедева виокремлює три типи угод залежно від ступеню врегулювання протиріч між сторонами конфлікту: угода про перемир'я; угода про врегулювання конфлікту; угода про вирішення конфлікту [4, с. 98].

Слід зазначити, що саме до першого різновиду можна віднести Мінські домовленості та Комплекс заходів з їх виконання. Другий стосується повноцінного політичного компромісу. Третій – політичного консенсусу. М. Лебедева наголошує на тому, що угода про перемир'я передбачає припинення на визначений час військових дій. Його укладення не знімає існуючих протиріч і здійснюється або під тиском третьої сторони, або за погодженням учасників конфлікту внаслідок бажання отримати «перерву» з різних причин (ресурсні втрати тощо) [4, с. 98; 9]. Тобто, перемир'я в будь-якому разі має вимушений характер. Відповідно, на основі вище зазначеної думки та окремих положень Мінських домовленостей та Комплексу заходів з їх виконання, можна зробити висновок, що вони є прикладом такого типу угоди. Дійсно, причиною їхньої появи стали поразки Збройних Сил України в зоні АТО (значні людські втрати) [10] та тиск з боку міжнародного співтовариства, яке від імені ОБСЄ й виступило посередником у процесі врегулювання.

Таким чином, у межах розгляду конкретних положень Мінських домовленостей та Комплексу заходів з їх виконання було з'ясовано, що дані документи є прикладом вимушеного компромісу. Ця думка базується на наявності проблем, які вказують на неповноцінний характер даного врегулювання, а саме: різниця в сприйнятті сторонами конфлікту його предмету; наявність суб'єктів конфлікту, які себе не позиціонують як такі; відмінність у розумінні сторонами інтересів одна одної; дилема співмірності/асиметричності вимог суб'єктів конфлікту.

Кожна з цих проблем, окрім четвертої, наявна у переговорному процесі щодо ситуації на Донбасі. Відповідно це й унеможлиблює досягнення адекватного політичного компромісу у формі угоди з врегулювання. Тому Мінські домовленості є прикладом перемир'я, яке відображає вимушений політичний компроміс для України. Слід зазначити, що такий характер угоди диктується не лише вище зазначеними проблемами, а й специфічним статусом Російської Федерації в межах переговорного процесу. Як уже було зазначено, вона є суб'єктом конфлікту, але водночас, з огляду на двоїстість своєї позиції, виступає, поруч з ОБСЄ, посередником. Такий статус дає Росії додаткові важелі впливу на формування умов домовленостей. Це вбачається в їхньому односторонньому по відношенню до України характері. За такої ситуації остання дійсно змушена йти на такий компроміс, потреба в якому диктується не лише внаслідок значних ресурсних втрат, а й перебуванням під загрозою тиску з боку «третьої сторони», тобто Росії, яка фактично і є її супротивником.

Таким чином, можна сказати про появу нової проблеми, яка також значною мірою зумовлює вимушений характер політичного компромісу щодо ситуації на Донбасі. Слід звернути увагу й на перепону другого порядку, яка виникає внаслідок суто суб'єктивного сприйняття Росією України як ворога. Мається на увазі вже раніше згадувана стереотипізація сприйняття, а точніше – її подальше поглиблення. М. Лебедева наголошує на тому, що дане

явище призводить до обмеження пошуків можливих варіантів виходу з конфлікту, оскільки сторони бачать його виключно з позиції власних суб'єктивних й часто відірваних від реальності ідей [4, с. 50]. На прикладі ситуації на Донбасі, це призводить до моністичного бачення проблеми й звуження плюралізму інтересів, що й відображається в абсолютній ідентичності вимог у Мінських домовленостях та Комплексі заходів з їх виконання. Тому в контексті проблеми суб'єктивного сприйняття інтересів України Росією виникає інша перепона, а саме – проникнення стереотипного мислення у переговорний процес.

Слід також додати, що вимушений характер Мінських домовленостей зумовлюється низьким рівнем довіри сторін одна до одної внаслідок вище зазначених проблем та процесів, які їх зумовлюють, а також наявністю певних національних особливостей у переговорних культурах України та Росії. М. Лебедева наводить думки американських дослідників Р. Коена та Г. Фішера стосовно даної проблеми. Ось деякі з них:

- учасники переговорів представляють не себе особисто, а конкретні держави, національні рухи і т. і., а значить, не можуть не враховувати свої культурні, ідеологічні та інші особливості;

- переговори є формою взаємодії різних культур, тому на них відбувається своєрідне «випробування» норм поведінки і традицій; кожна сторона на переговорах прагне їх не тільки зберегти, але й закріпити [4, с. 230].

Враховуючи вище зазначену проблему стереотипізації сприйняття, аспект культури ведення переговорів набуває великого значення, що й прослідковується у вимушеному характері Мінських домовленостей. Конкретно це вбачається не лише в дублюванні окремих положень в межах двох різних документів, а й в імперативній формі їх викладу, наприклад п.12 Комплексу заходів з виконання Мінських домовленостей. У ньому прописується зобов'язання України узгоджувати всі питання щодо місцевих виборів на окупованій території з представниками ДНР і ЛНР (фактично з Росією) в межах Трьохсторонньої Контактної групи [8].

Таким чином, вище окреслені проблеми, які зумовлені характером конфлікту на Донбасі, вказують на вимушений політичний компроміс у вигляді Мінських домовленостей та Комплексу заходів з їх виконання, що й вбачається на рівні конкретних положень даних документів.

Використана література:

1. Дмитриев А. В. Конфликтология: Учебное пособие. – М.: Альфа-М, 2003. – С. 253.
2. Анцупов А. Я., Шипилов А. И. Конфликтология: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ, 1999. – С. 469.
3. Конфликтология/Под ред. А. С. Кармина, СПб.: Издательство «Лань», 1999. – С. 66.
4. Лебедева М. М. Политическое урегулирование конфликтов: Учеб. пособие. – М.: Аспект Пресс, 1999. – С. 20.
5. Конфліктологія: підручник/ [Є. Д. Скулиш, С. А. Кузьмін, О. Р. Охременко, О. В. Шамара]. – К.: Видавничий дім «Артек», 2015. – С. 214.
6. Переживёт ли Украина «окончательное решения русского вопроса»? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://timer-odessa.net/minds/perejivet_li_ukraina_okonchatel_noe_reshenie_russkogo_voprosa_334.html
7. Протокол по итогам консультаций Трёхсторонней контактной группы относительно совместных шагов, направленных на имплементацию Мирного плана Президента Украины П. Порошенко и инициатив Президента России В. Путина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/ru/home/123258?download=true>
8. Комплекс мер по выполнению Минских соглашений [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/ru/cio/140221?download=true>
9. Минский план: почему новый виток конфликта неизбежен [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ru/opinions/politics/12/02/2015/54dcba2e9a7947390bbc091c>

10. Иловайский «котёл»: проигранная битва или война? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dw.com/ru/иловайский-котел-проигранная-битва-или-война/a-17972528>

Самер Абд Эльмонеим Резек Абузжейла. *Минские соглашения как вынужденный политический компромисс*

Рассматривается понятие «политический компромисс». Анализируются условия его достижения в адекватной форме. Выделяются проблемы мирного урегулирования на Донбассе на примере конкретных положений Минских соглашений и Комплекса мер по их исполнению. Обосновывается вынужденный характер достигнутых соглашений путём установления корреляции между их положениями и условиями достижения политического компромисса.

Ключевые слова: конфликт на востоке Украины, переговоры, политический конфликт, политический компромисс, Минские соглашения.

Samer Abd Elmoneim Rezek Aburzheila. *Minsk Agreement as a compelled political compromise*

This article deals with the notion «political compromise». It describes the conditions to achieve it in an adequate form. Author highlights the problem of a peace settlement in the Donbas with reference to specific provisions of the Minsk Agreement and the Complex of measures for their implementation. Also in this article substantiates the compelled nature of the agreements reached by the correlation between their terms and conditions of a political compromise.

Keywords: the conflict in the east of Ukraine, negotiations, political conflict, political compromise, the Minsk Agreement.

УДК 340.134(477)

Черняк Т. В.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

В статті аналізуються нормативно-правове підґрунтя та особливості законодавчого процесу в Україні, починаючи з 2014 року (з моменту повернення України до парламентсько-президентської форми правління). Автор доходить висновку, що український парламент з моменту повернення в дію конституційних норм 2004 року поступово починає повертати собі ту функціональну спроможність, яку він втратив під час правління В. Януковича, коли Верховна Рада України перестала виконувати в повному обсязі та належним чином свою ексклюзивну функцію – законодавчу, що у підсумку призвело до нівелювання статусу українського парламенту в очах громадськості.

Ключові слова: парламент, Верховна Рада України, нормативно-правові акти, законодавчий процес, Президент, неформальний вплив.

Всім відомо, що правова держава функціонує на основі певних визначених правил, завдяки яким життя громадян країни і самої держави розвивається гармонійним чином. Набором таких правил, які виконують функцію врегулювання суспільних відносин, виступає національна система законодавства, що має в кожній конкретній державі свої особливості, зважаючи на різні (як об'єктивні, так і суб'єктивні) чинники. Основним же суб'єктом процесу «створення» цієї законодавчої системи є законодавчий орган державної влади – парламент.

Парламент як основоположний інститут парламентаризму в процесі своєї діяльності характеризується здійсненням великого кола функцій, які знаходять своє вираження у широких парламентських повноваженнях. Важливість розгляду саме функціональних ознак представницького органу влади проявляється в одному з найсуттєвіших принципів парламентаризму, а саме – в ефективності функціонування парламенту як єдиного законодавчого і представницького органу в рамках окреслених повноважень. Тому серед